

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<https://hdl.handle.net/2066/219647>

Please be advised that this information was generated on 2021-04-11 and may be subject to change.

In hoeverre houden geëmigreerde Nederlanders en Vlamingen in de eenentwintigste eeuw vast aan de Nederlandse taal en cultuur?

Nicoline van der Sijs

IN 58 (1): 5–21

DOI: 10.5117/IN2020.1.002.VAND

Abstract

Research among twentieth-century Dutch and Flemish emigrants has shown that they usually gave up their mother tongue quickly, within two or three generations, after emigration. In the twenty-first century the situation of emigrants has changed drastically: due to the internet and social media it is much easier to keep in touch with the homelands. Does this have consequences for the preservation of the Dutch language and culture among emigrants? How much do emigrants value the Dutch language, culture and identity? These questions have been investigated in the pilot research 'Vertrokken Nederlands – Emigrated Dutch', conducted by the Dutch Language Union and the Meertens Institute and led by the author of this article. The research has been conducted using a new methodology, employing social media and citizen scientists. This article describes the results of this first worldwide study of Dutch language, culture and identity among Dutch and Flemish emigrants. The main conclusion of the research is that for the vast majority of emigrants in the twenty-first century, the Dutch language and culture still play an important role in daily life, and the Dutch language is still widely used in the country of residence, especially within the family, in social media and in online news services.

Keywords: Dutch language, culture, identity, emigration, social media, citizen science

1 Inleiding

Uit onderzoek onder twintigste-eeuwse emigranten, met name naar de Verenigde Staten, Australië, Nieuw-Zeeland, Canada en Brazilië, bleek dat Nederlanders en Vlamingen doorgaans snel, binnen twee of drie generaties, na emigratie hun moedertaal opgaven.¹ Dat werd na de Tweede Wereldoorlog ook actief gestimuleerd door de overheid, zowel in Nederland als in het vestigingsland. Tegenwoordig bemoeit de overheid zich er niet meer mee, en is de situatie van emigranten fundamenteel veranderd ten opzichte van de twintigste eeuw: door internet en de sociale media is het veel eenvoudiger om contact te houden met het geboorteland en op de hoogte te blijven van ontwikkelingen. Heeft dit gevolgen voor het behoud van de Nederlandse taal en cultuur onder emigranten? In welke situaties houden emigranten vast aan de Nederlandse taal en cultuur en hoe belangrijk zijn deze voor hun identiteit? Welke moeilijkheden ondervinden emigranten, en kunnen of moeten ze steun krijgen vanuit Nederland of Vlaanderen, bijvoorbeeld in het regelen van Nederlandstalig onderwijs voor hun kinderen, in literatuurvoorzieningen of Nederlandstalige ouderenzorg?²

De Nederlandse Taalunie en het Meertens Instituut vonden het belangrijk om een antwoord te vinden op deze vragen. Daarbij deed zich wel het probleem voor hoe je dat kunt onderzoeken, het gaat immers om emigranten die verspreid zijn over de hele wereld. Over dat probleem heeft een internationale groep onderzoekers zich in april 2018 gebogen tijdens de workshop ‘Citizen Science Lab: Sampling Language and Culture’ in het Leidse Lorentz Center. De aanbeveling van de workshop was om voor het wereldwijd werven van deelnemers te experimenteren met twee nieuwe onderzoeksmethodes: het inzetten van sociale media en het zoeken van samenwerking met burgerwetenschappers. Als vervolg op de workshop heeft de Taalunie een pilotonderzoek ‘Vertrokken Nederlands – Emigrated Dutch’ bekostigd om te bezien of het mogelijk is met behulp van sociale media en burgerwetenschappers een wereldwijd netwerk van deelnemers aan te leggen en via dit netwerk relevante gegevens te verzamelen. De pilot is tussen juli 2018 en augustus 2019 uitgevoerd op het Meertens Instituut onder leiding van de auteur van dit artikel, en heeft geleid tot het *Onderzoeksrapport Vertrokken Nederlands. Pilotonderzoek naar de Nederlandse taal en cultuur in den vreemde* (Doreleijers & Van der Sijs, 2019).³ In dit artikel worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek beschreven. In §2 wordt de opzet van het onderzoek beschreven, in §3 het aantal deelnemers en hun profiel, §4 is gewijd aan de belangrijkste conclusies uit de pilot, en §5 schenkt aandacht aan de aanbevelingen van de pilot.

2 Opzet van het onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd door een aantal enquêtes (zie § 2.1) te verspreiden via sociale media en burgerwetenschappers (zie § 2.2) onder Nederlandse en Vlaamse emigranten.

2.1 De enquêtes

Voor het onderzoek zijn enquêtes verspreid onder emigranten met vragen over taalkeuze, culturele gewoonten en taalgebruik. Het gaat om de volgende enquêtes:

- 1 Een enquête naar de taalkeuze in verschillende domeinen, gebaseerd op de enquête *Staat van het Nederlands* (Rys e.a., 2017) met vragen over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven.
- 2 Een enquête over culturele gewoonten, opgesteld in samenwerking met Theo Meder en andere etnologen van het Meertens Instituut en gebaseerd op oudere etnologische enquêtes die via het Meertens Instituut binnen de Lage Landen zijn verspreid.
- 3 Enquêtes naar aspecten van taalgebruik, bestaande uit:
 - een woordenschattest, gebaseerd op een test die door psychologen is ontwikkeld aan de Universiteit Gent (Vander Beken, Woumans & Brysbaert, 2018);
 - een uitdrukkingentest, gebaseerd op een enquête die is samengesteld door wetenschappers van de Radboud Universiteit Nijmegen (Hubers, Cucchiarini, Strik et al., 2019; Hubers, Van Ginkel, Cucchiarini, Strik et al., 2018);
 - een test van de herkenning van bestaande en niet-bestaande Nederlandse woorden, LexTALE (Lexical Test for Advanced Learners of English: <http://www.lextale.com/>; Lemhöfer & Broersma, 2012);
 - Spraakdata van Nederlandse en Vlaamse emigranten, verzameld via een app voor mobiele telefoons die is gebaseerd op de app *Stimmen van Nanna Haug Hilton* van de Rijksuniversiteit Groningen (Hilton, 2019).

Alle enquêtes zijn gebaseerd op enquêtes die ook binnen Nederland en Vlaanderen zijn verspreid, om het in de toekomst mogelijk te maken gegevens van geëmigreerde Nederlanders en Vlamingen te vergelijken met die van niet-geëmigreerde. De enquêtes over de taalkeuze zijn in meerdere talen gepresenteerd, zodat ook emigranten die inmiddels het Nederlands niet meer zo goed beheersten, ze konden invullen. De eerste enquête is in

het Nederlands, Engels en Portugees gesteld; de Portugese enquête is echter slechts door 14 deelnemers ingevuld. De tweede enquête is daarom alleen in het Nederlands en Engels gepresenteerd. De Engelstalige enquêtes zijn beide door ruim 7% van de deelnemers ingevuld.

2.2 Verspreiding van de enquêtes

Voor de verspreiding van informatie is een weblog voor het project ingericht (www.meertens.knaw.nl/vertrokken-nederlands/), en er is een openbare Facebookgroep 'Vertrokken Nederlands – Emigrant Dutch' opgericht. Deze groep telde op 1 oktober 2019 1.070 leden.

Alle enquêtes zijn voorts verspreid via sociale media. Daarvoor is een systematisch overzicht gemaakt van alle Facebookgroepen en Facebookpagina's die zich richten op Nederlandse en/of Vlaamse emigranten, zowel Nederlandstalige als anderstalige: in totaal zijn 272 groepen en 114 pagina's benaderd. Die groepen en pagina's variëren sterk in aantal leden, zo blijkt uit Figuur 1.

Leden	Facebookgroepen		Facebookpagina's	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
>10.000	7	2,6	2	1,8
5000-9999	13	4,8	2	1,8
2000-4999	34	12,5	9	7,9
1000-1999	36	13,2	11	9,6
500-999	38	14,0	22	19,3
400-499	10	3,7	11	9,6
300-399	25	9,2	11	9,6
200-299	25	9,2	13	11,4
100-199	29	10,6	17	14,9
<100	55	20,2	16	14,1
Totaal	272	100%	114	100%

Figuur 1 Facebookgroepen en Facebookpagina's, ingedeeld naar groepsgrootte

Het ledenaantal wisselt uiteraard, maar op het moment van onderzoek had de grootste groep 22.461 leden en de kleinste slechts 7. Bij de pagina's had de grootste 10.656 volgers en de kleinste 22. Een vijfde van de groepen had minder dan 100 leden.

Ook de verspreiding over de continenten varieert, zo blijkt uit Figuur 2. Voor de indeling in continenten zijn alle landen ten noorden van het Panamakanaal, inclusief alle eilanden in het Caraïbisch gebied, tot Noord-Amerika gerekend; Australië en Nieuw-Zeeland vallen onder Oceanië.

Continent	Facebookgroepen		Facebookpagina's	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Wereld	20	7,4	9	7,8
Europa	140	51,4	36	31,6
Azië	37	13,6	27	23,7
Afrika	22	8,1	13	11,4
Noord-Amerika	22	8,1	11	9,6
Zuid-Amerika	19	7,0	14	12,3
Oceanië	12	4,4	4	3,5
Totaal	272	100%	114	100%

Figuur 2 Facebookgroepen en -pagina's, ingedeeld per continent

De meeste Facebookgroepen en -pagina's betreffen Europese landen; daarbij moet wel worden opgemerkt dat de landendichtheid van Europa hoger is dan die van andere continenten.

Uiteraard zijn niet alle emigranten lid van een Facebookgroep of -pagina, met name ouderen en jongeren worden niet bereikt via Facebook. Om ook deze emigranten in het onderzoek te betrekken, is de hulp van burgerwetenschappers ingeroepen: niet-wetenschappers die zich op vrijwillige basis inzetten om in samenwerking met wetenschappers een onderzoek uit te voeren, en die daarbij extra kennis inbrengen. In totaal hebben 65 burgerwetenschappers meegewerkt aan het project, van wie de meeste gevestigd waren in de traditionele twintigste-eeuwse Nederlandse vestigingslanden Australië, Canada, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten. Dat waren ook de landen met de beste communicatiemiddelen voor emigranten, zoals Nederlandstalige nieuwsbrieven en een Nederlandstalig radioprogramma. Via die nieuwsbrieven en radio, en via emigrantengemeenschappen als Koffieclubs, hebben de burgerwetenschappers informatie over het pilotonderzoek onder hun lezers en luisteraars bekendgemaakt, en verder hebben ze deelnemers geworven via hun persoonlijke netwerk.

Hoewel het verspreiden van de enquêtes via sociale media en burgerwetenschappers heeft geleid tot een groot en wereldwijd netwerk van informantanten (zie §3), bleken er ook nadelen te kleven aan deze methodes. Zo is het plaatsen van berichten op Facebook tijdrovend en het heeft beperkingen: de groepen en pagina's hebben een wisselend ledenbestand, alleen leden mogen informatie plaatsen in een Facebookgroep, dus onderzoekers moeten eerst lid worden van de groep, en niet alle beheerders accepteren buitenstaanders. Voorts hanteert Facebook onnavolgbare richtlijnen over de hoeveelheid berichten die per dag in groepen mogen worden geplaatst

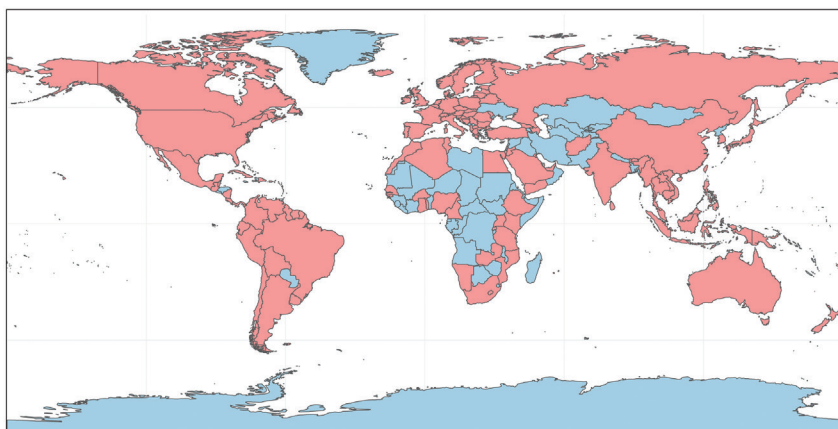
en wie die ongeschreven regels schendt, wordt tijdelijk verbannen van Facebook. Bij het werken met burgerwetenschappers bleek dat er veel enthousiasme bestaat om mee te werken, maar dat het voor onderzoekers lastig is om binnen een kortdurend pilotonderzoek burgerwetenschappers op afstand goed aan te sturen en een duurzame, langere relatie aan te gaan. Voor vervolgonderzoek zou een plan moeten worden opgesteld waarin voorzien wordt in scholing voor burgerwetenschappers, en in bijeenkomsten van burgerwetenschappers en onderzoekers.

3 Aantal deelnemers en profiel van de deelnemers

De eerste enquête is 6966 keer ingevuld, de tweede enquête 3365 keer, de woordenschattest 1442 keer, de uitdrukkingentest en LexTALE 2784 keer, en slechts twee personen hebben spraakdata ingesproken. Er zijn dus vrij grote verschillen in de aantallen deelnemers. Daarvoor zijn enkele verklaringen: de eerste twee enquêtes zijn in meerdere talen beschikbaar gesteld, terwijl de testen naar het taalgebruik uiteraard alleen in het Nederlands zijn afgenomen en ook een behoorlijke kennis van het Nederlands veronderstellen. De spraakdata zijn afgenomen via een app voor de mobiele telefoon, die alle ingesproken gegevens openbaar maakt. Uit de reacties van deelnemers bleek dat sommigen technische problemen hadden met het installeren van de app, terwijl anderen bezwaar maakten tegen het gebrek aan privacy. De les die we hieruit hebben getrokken is dat spraakdata beter in een afgeschermd webapplicatie kunnen worden verzameld. In het vervolg van dit artikel laat ik de spraakdata buiten beschouwing.

De deelnemers waren afkomstig uit 130 landen, zie de roodgekleurde landen op Figuur 3. Landen waaruit geen reacties zijn binnengekomen (blauw gekleurd) betreffen het dunbevolkte Groenland, een aantal kleinere eilanden, maar vooral grote delen van het continent Afrika en enkele landen in het Midden-Oosten en zuidelijk Azië (vooral van de voormalige Sovjet-Unie).

De dekkinggraad van de enquêtes bleek behoorlijk goed te corresponderen met het aantal emigranten naar een bepaald land: twee derde van de populairste vestigingslanden heeft ook daadwerkelijk de meeste respons op de enquêtes opgeleverd, namelijk Australië, Verenigde Staten, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Canada, Spanje, Zweden, Zwitserland, Italië.

Figuur 3 Landen op de wereld waar wel (rood) of geen (blauw) deelnemers hebben deelgenomen aan één of meer enquêtes van Vertrokken Nederlands

In de enquêtes hebben we bewust geen definitie gegeven van het begrip ‘emigrant’: de beoordeling of iemand zich een emigrant voelt of niet, lieten we aan de deelnemer zelf over. Uit opmerkingen van deelnemers blijkt dat sommigen zich niet zozeer emigrant voelen als wel tijdelijke expat. Het bleek ook dat grensmigranten – met name de in Vlaanderen woonachtige Nederlanders en Vlaamse immigranten in Nederland – de enquêtes niet invulden en zich dus kennelijk geen emigrant voelden, misschien vanwege de geringe geografische afstand tussen hun geboorteland en hun nieuwe vestigingsland en omdat de taal en cultuur min of meer hetzelfde zijn.

Het profiel van de deelnemers aan de enquêtes was als volgt: de gemiddelde leeftijd lag rond de 50 jaar, er hebben wat meer vrouwen dan mannen deelgenomen, de meeste deelnemers hebben de enquête voor zichzelf ingevuld, 55% van de deelnemers is in de eenentwintigste eeuw geëmigreerd, en de invullers waren over het algemeen hoogopgeleid: meer dan driekwart heeft een diploma uit het hoger onderwijs en de meeste opleidingen zijn behaald in Nederland en Vlaanderen. Verreweg de meeste deelnemers hadden als oorspronkelijk geboorteland Nederland; Vlaamse emigranten vormden een minderheid, wellicht mede doordat er veel minder Facebookgroepen en -pagina’s bestaan voor Vlaamse emigranten. Ook afstammelingen van emigranten waren ver in de minderheid. 88,4% van de deelnemers bezoekt een of meerdere keren per vijf jaar Nederland of Vlaanderen, dus de contacten met de geboortelanden zijn niet verbroken, maar slechts 12,9% van de deelnemers heeft plannen om op termijn te remigreren.

4 De belangrijkste conclusies

De algemene conclusie uit het onderzoek is dat Nederlandstalige emigranten in de eenentwintigste eeuw, anders dan hun voorgangers in de twintigste eeuw, vasthouden aan de Nederlandse taal en cultuur: voor het overgrote deel van de emigranten blijken die een belangrijke rol te spelen in het dagelijks leven. Het Nederlands is nog steeds dé of een van de meest gebruikte talen in het vestigingsland: 97% van de deelnemers spreekt wekelijks Nederlands, waarvan 64,6% meer dan acht uur per week, vooral in privésituaties en op sociale media. Het grootste gedeelte van de deelnemers ziet het Nederlands zelfs als de taal die zij het beste beheersen. Wel bleek dat in de (Engelstalige) traditionele twintigste-eeuwse vestigingslanden en Brazilië – de landen waarop in eerder onderzoek de focus lag – wat minder Nederlands wordt gesproken, bijvoorbeeld met kinderen of op sociale media, dan in andere vestigingslanden.

In de onderstaande paragrafen wordt apart aandacht besteed aan de antwoorden op de vragen naar taalkeuze, culturele gewoonten en taalgebruik.

4.1 Taalkeuze in het vestigingsland

In Figuur 4 wordt de taalkeuze van emigranten en van niet-emigranten in privésituaties met elkaar vergeleken. De informatie van niet-emigranten is afkomstig uit *Staat van het Nederlands* (Rys e.a., 2017), waarin de taalkeuze in Nederland en Vlaanderen is onderzocht.⁴

Altijd/dagelijks Nederlands gebruiken met...	Altijd/dagelijks Nederlands gebruiken met...				
	grootouders	ouders	broer/zus	partner	kind
Emigranten	94%	92%	88%	33%	40%
Nederland	93%	93%	92,8%	88,2%	91,4%
Vlaanderen	95%	94,9%	95,7%	89,8%	93,6%

Figuur 4 Een vergelijking van het gebruik van het Nederlands met familieleden door geëmigreerden en niet-geëmigreerden

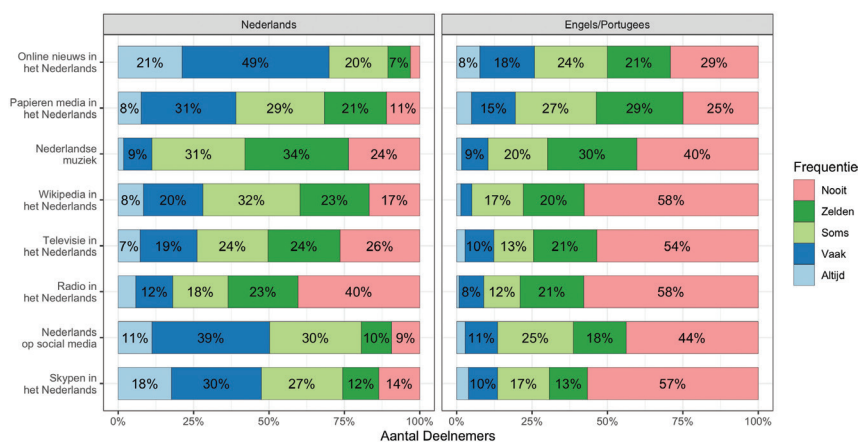
Het blijkt dat emigranten ongeveer even vaak Nederlands spreken met ouders, grootouders, broers en zussen als niet-migranten. Emigratie heeft wel duidelijk invloed op de taalkeuze met de partner: 33% van de emigranten spreekt dagelijks Nederlands met de partner, 11% doet dat wekelijks, terwijl 38,5% nooit met zijn partner Nederlands spreekt. Daarbij heeft 61% van de deelnemers een partner die een andere moedertaal dan het Nederlands spreekt: een deel van die partners heeft dus Nederlands geleerd. Met kinderen wordt iets vaker dan met de partner Nederlands gesproken: 40% van de emigranten spreekt dagelijks met zijn kind Nederlands, 23% doet

dat wekelijks en 14% doet dat nooit. Van de niet-emigranten spreekt rond de 90% dagelijks Nederlands met partners en kinderen. Het dagelijks Nederlands spreken in gezinsverband neemt dus na emigratie behoorlijk af. Dat dat minder afneemt met de ouders, grootouders en broers en zussen zal ermee te maken hebben dat die meestal niet mee-emigreren.

Buiten het familieverband spreken emigranten slechts zelden Nederlands: 43,2% spreekt nooit Nederlands met vrienden, 65,9% doet dat nooit met collega's en 91,4% nooit met burens.

Voor wat betreft de taalkeuze van emigranten in verschillende media bleek het volgende, zie Figuur 5: de meeste emigranten die de Nederlandstalige enquête hebben ingevuld, houden Nederlandstalige media bij: 96,8% van de emigranten leest Nederlandstalig online nieuws; 70% doet dit zelfs dagelijks of wekelijks. 94% van de deelnemers aan de Nederlandstalige enquête leest Nederlandse of Vlaamse boeken; 36,8% doet dit dagelijks of wekelijks. Tot slot kijkt 73,6% van de deelnemers Nederlandstalige televisie; 26,2% doet dat dagelijks of wekelijks. De invullers van de anderstalige enquêtes vullen op alle vragen aanzienlijk vaker 'nooit' in.

De gegevens over de taalkeuze in de sociale media zijn extra interessant, omdat sociale media actief taalgebruik vereisen. Het blijkt dat 90,6% van de deelnemers regelmatig Nederlands gebruikt op de sociale media, 11,2% doet dit zelfs dagelijks; van de invullers van de anderstalige enquêtes heeft daarentegen 43,8% 'nooit' ingevuld. Op het gebruik van Nederlands in de

Figuur 5 Frequentie waarmee deelnemers in aanraking komen met het Nederlands of een Nederlands dialect, uitgesplitst naar medium

sociale media speelt de leeftijd van de deelnemers nauwelijks een rol: de tieners, twintigers en dertigers maken niet meer gebruik van Nederlands op sociale media dan de vijftigers en zestigers. Wel heeft de emigratieduur effect op het gebruik van het Nederlands in de sociale media: hoe langer geleden een deelnemer is vertrokken, hoe minder Nederlands hij of zij gebruikt op sociale media.

Deze gegevens laten zien dat sociale media een belangrijke rol spelen in het behoud van de moedertaal. Uit eerder onderzoek is gebleken dat actief taalgebruik in verschillende situaties buiten het gezin de cruciale factor is voor taalbehoud (Hulsen, 2000, p. 260). Het onderhouden van actief taalgebruik buiten familieverband is voor emigranten mogelijk geworden door internet en de sociale media en uit het pilotonderzoek blijkt dat Nederlandse en Vlaamse emigranten die mogelijkheden daadwerkelijk benutten, waardoor zij meer dan voorheen banden onderhouden met hun geboorteland en de Nederlandse taal, cultuur en identiteit blijven koesteren en levend houden.

4.2 Culturele gewoonten

Op de vraag hoe vaak de deelnemers Nederlandse of Vlaamse boeken lezen in het Nederlands, gaf 94% van de deelnemers aan de Nederlandstalige enquête aan wel eens (van altijd tot soms) Nederlandse of Vlaamse boeken te lezen in het Nederlands; 11% doet dit zelfs dagelijks. Driekwart van de deelnemers luistert naar Nederlandstalige muziek of kijkt naar Nederlandstalige televisie en films, voor zover mogelijk, want in sommige vestigingslanden blijken er technische obstakels te zijn.

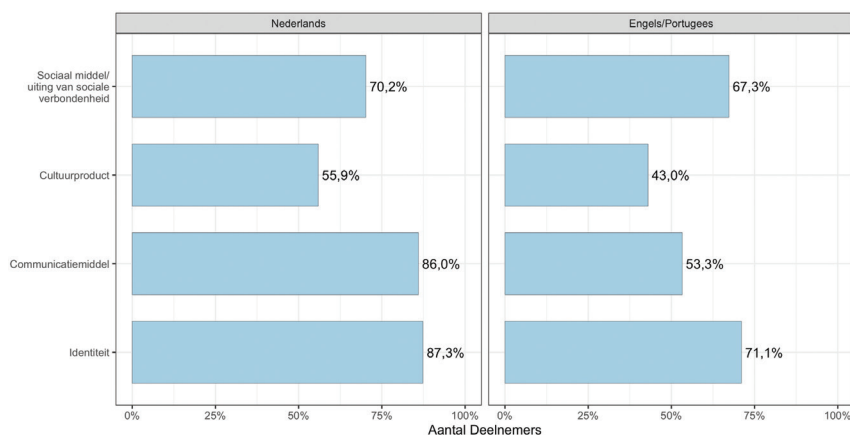
Bijna 98% van deelnemers – zowel die aan de Nederlandstalige als aan de Engelstalige enquête – maken, kopen of eten wel eens typisch Nederlandse of Vlaamse lekkernijen. De deelnemers noemden een groot aantal specialiteiten, waaronder de Indische keuken. De top 10 van meest genoemde producten bestond uit stroopwafel, drop, hagelslag, kroket, kaas, speculaas, friet/patat, pindakaas, mayonaise en appeltaart. Dergelijke lekkernijen maken de emigranten zelf, ze laten ze opsturen door familieleden of vrienden uit Nederland en Vlaanderen ('jaarlijks noodpakket van mijn broer met Sinterklaas'), en er zijn speciale online winkels, met namen als Heimweewinkel, VanderVeen's The Dutch Store, Dutch Expat Shop en Stroopwafelworld.com, die de producten wereldwijd versturen.

Nederlandse en Vlaamse feest- en gedenkdagen worden door 63,4% van de emigranten gevierd, met name Sinterklaas en Koningsdag. De helft van de emigranten draagt nationale Nederlandse of Vlaamse kleuren of vlaggen bij bijzondere gelegenheden als feestdagen of voetbalcompetities.

Kortom: emigranten houden niet alleen vast aan de Nederlandse taal maar ook aan culturele gewoonten. Een van de deelnemers merkt zelfs op: ‘Ik denk dat de Nederlanders in den vreemde culturele uitingen zoals volksdansen, spreekwoorden en gezegden, sagen en verhalen veel beter in stand houden dan Nederlanders in Nederland zelf!’ Het gaat dan wel om de Nederlandse taal en cultuur op het moment van migratie. Zo merkte een andere deelnemer op, naar aanleiding van de vraag in hoeverre men verandert door emigratie: ‘Het is niet zozeer de emigrant, die verandert. Ik ben nu 30 jaar weg uit Nederland en ik stel vast dat het land dat ik verliet, niet meer bestaat. Het land verandert en als emigrant verander je niet mee. Het is dus omgekeerd.’

Dat emigranten waarde hechten aan hun Nederlandse of Vlaamse identiteit, blijkt ook uit het feit dat bijna 60% van de deelnemers lid is van een Nederlandse of Vlaamse vereniging of een online equivalent in het vestigingsland. In deze gemeenschappen kunnen ze niet alleen terecht voor praktische vragen of voor het deelnemen aan groepsactiviteiten, ze kunnen er ook een gevoel van saamhorigheid delen.

Maar liefst 87,3% van de deelnemers beschouwt de Nederlandse taal als kernwaarde van de Nederlandse of Vlaamse identiteit. Uit Figuur 6 blijkt waaruit die waarde vooral bestaat in de ogen van de emigranten: met name als communicatiemiddel, als cultuurproduct, bijvoorbeeld in de vorm van literatuur, poëzie of muziek, en als sociaal bindmiddel.

Figuur 6 De functie en waarde van de Nederlandse taal voor emigranten

Tot slot bleek 40,3% van de deelnemers behoefte te hebben aan ondersteuning vanuit de Lage Landen op het gebied van Nederlandstalig onderwijs,

Nederlandstalige lectuur, Nederlandstalige zorg en het opzetten van Nederlandse of Vlaamse gemeenschappen. Ook is er vraag naar betere en gratis toegang tot Nederlandstalige televisie, film, radio en gedrukte media, en naar informatie over culturele uitwisseling. De behoefte was wel afhankelijk van de vestigingslanden: sommige deelnemers meldden dat in hun land alles goed is geregeld en dat eerdere problemen sinds het bestaan van internet zijn opgelost. Andere deelnemers maakten zich zorgen dat zij bij een eventuele terugkeer het Nederlands van Nederlanders en Vlamingen niet meer goed kunnen verstaan.

Het grootst was de behoefte aan voorzieningen voor goedkoop en laagdrempelig Nederlandstalig onderwijs in het buitenland, niet alleen voor kinderen maar ook voor volwassenen, en aan informatie over tweetalig opvoeden, hoe het gaat met kinderen als ze repatriëren, en 'hoe het is om tieners in het buitenland op te voeden met de Nederlandse taal en hoe je voorkomt dat ze de Nederlandse taal stom vinden'.

Sommige emigranten maken zich zorgen dat ze vanwege ziekte en ouderdom hun tweede taal, de taal van het vestigingsland, 'kwijtraken' en dan niet goed kunnen communiceren als ze terechtkomen in een bejaardentehuis; ze zouden in die situatie graag Nederlandstalige ondersteuning ontvangen. Ook voor Nederlandse gevangenen geldt dat Nederlandstalige steun belangrijk wordt gevonden: 'Ik bezoek Nederlandse gevangenen. Het zou ontzettend goed zijn voor de resocialisatie als zij Nederlandse kranten en boeken zouden ontvangen.'

4.3 Taalgebruik

Er zijn een paar tests gedaan naar het taalgebruik (zie § 2.1), maar binnen het pilotonderzoek konden alleen de resultaten van de woordenschattest worden vergeleken met die van niet-geëmigreerden. De woordenschattest is samengesteld aan de Universiteit Gent (Vander Beken, Woumans & Brysbaert, 2018). Deelnemers moesten van 50 items de juiste betekenis kiezen uit vier mogelijke betekenissen. De eerste vraag betrof bijvoorbeeld de betekenis van het woord *successief*, met als keuzemogelijkheden: geslaagd; zegevierend; erfelijk; achtereenvolgend (correcte antwoord: achtereenvolgend). Om de scores voor de test te berekenen, hebben we aan iedere goed beantwoorde vraag 1 punt toegekend. Een deelnemer kon dus voor de hele woordenschattest maximaal 50 punten behalen. De gemiddelde score op de test was 42,86 punten.

Uit Figuur 7 blijkt dat de oudere deelnemers, geboren tussen 1931 en 1970, duidelijk hoger scoorden dan de jongste deelnemers. Dat komt geheel overeen met de bevindingen van Brysbaert e.a. (2013) dat leeftijd een duidelijk

effect heeft op de kennis van de woordenschat en dat de woordenschat in de loop van de tijd almaar toeneemt. Dit blijkt dus niet te veranderen na emigratie. Opvallend is wel dat de alleroudste deelnemers, geboren tussen 1910 en 1930, lager scoren dan het gemiddelde. Dat kan betekenen dat er bij hen sprake is van enig taalverlies van het Nederlands, maar het gaat om een klein aantal deelnemers, dus er kan ook toeval in het geding zijn.

Geboortejaar	Deelnemers	Gemiddelde score
1910-1930	14	40,64
1931-1940	51	44,35
1941-1950	161	44,20
1951-1960	237	44,09
1961-1970	263	44,09
1971-1980	211	42,68
1981-1990	155	40,12
1991-2000	47	37,23
2001-2010	8	22,38

Figuur 7 Gemiddelde score op de woordenschattest per leeftijdscategorie

Het jaar van emigratie blijkt geen invloed te hebben op de score: emigranten die minder dan vijf jaar geleden emigreerden (en dus het meest recent dagelijks met het Nederlands in aanraking zijn gekomen), scoorden niet hoger dan deelnemers die tot wel zestig jaar geleden Nederland of Vlaanderen verlieten. Deelnemers die dertig tot veertig jaar geleden emigreerden scoorden het hoogst.

Brysbaert e.a. (2013) constateren dat er ook een effect is van het opleidingsniveau: hoe hoger het behaalde diploma, hoe meer woorden men gemiddeld kent. Ook die bevinding lijkt te gelden voor de emigranten, maar gezien het feit dat de hoogopgeleiden onder hen verreweg in de meerderheid zijn, moet deze conclusie met enige voorzichtigheid worden gezien.

5 Aanbevelingen van het pilotonderzoek

Het pilotonderzoek doet twee aanbevelingen. De eerste is om te onderzoeken of het mogelijk is een (digitaal) informatiecentrum over de Nederlandse taal, cultuur en onderwijs op te zetten dat specifiek gericht is op geëmigreerde Nederlanders en Vlamingen, en te bekijken met welke partijen daarbij kan worden samengewerkt. Hierbij valt te denken aan de Stichting NOB, de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), consulaten, en op emigranten gerichte organisaties als de Stichting GOED (Grenzeloos

Onder Een Dak), de Stichting Nederlanders Buiten Nederland (SNBN) en Vlamingen in de Wereld (VIW).

Een dergelijk informatiecentrum kan voorzien in de geuite behoeftes van deelnemers naar ondersteuning en kan een belangrijke trait-d'union zijn tussen emigranten en de Lage Landen. Dat is voor beide partijen voordelig: de emigranten zijn de onbetaalde ambassadeurs van Nederland en Vlaanderen in den vreemde (Key, 2014), en zij kunnen een belangrijke bemiddelende rol spelen tussen hun geboorteland en hun nieuwe vestigingsland. Daarnaast kan zo'n informatiecentrum een band vormen tussen geëmigreerden en neerlandici in den vreemde. Buitenlandse studenten en docenten Nederlands kunnen bij geëmigreerden terecht met allerlei vragen over de Nederlandse taal en cultuur, terwijl geëmigreerden wellicht hulp kunnen krijgen van buitenlandse neerlandici in het opzetten van verenigingen, het verzorgen van Nederlandstalig onderwijs en zorg, en het vinden van Nederlandstalige oppassen voor hun kinderen.

Om te onderzoeken of er in het buitenland bereidheid bestaat om mee te werken aan de oprichting van een dergelijk informatiecentrum, hebben we tijdens de Taalunie Zomercursus 2019 een kleine enquête gehouden onder 21 buitenlandse studenten Nederlands. Het bleek dat 90,5% van hen het een goed idee vond als er in het land waar ze wonen een dergelijk informatiecentrum wordt opgericht; 79% van de deelnemers was bereid te helpen met het opzetten daarvan, en 81% gaf aan behoefte te hebben aan het vergroten van zijn of haar Nederlandse taalvaardigheid via regelmatig contact met moedertaalsprekers in het buitenland.

De tweede aanbeveling is om vervolgonderzoek te doen. De verzamelde gegevens zijn uniek: voor zover ons bekend is er nooit eerder een wereldwijde enquête naar taal en cultuur onder emigranten afgenomen, en de gegevens verdienen het dan ook om nader te worden geanalyseerd, uitgewerkt en uitgebreid.⁵ In dat vervolgonderzoek zou extra aandacht kunnen worden besteed aan het aantal Vlaamse deelnemers, lager opgeleide deelnemers en afstammelingen van emigranten, die ondervertegenwoordigd zijn in de pilot, en zou kunnen worden bekeken of de antwoorden van deze groepen overeenkomen met die van de huidige deelnemers. Ook zou aandacht kunnen worden besteed aan de vraag of gepensioneerden, expats en grensmigranten een andere houding ten opzichte van de Nederlandse taal, cultuur en identiteit hebben dan mensen die min of meer definitief emigreren en naar een wat verder afgelegen land.

Tot slot kunnen in vervolgonderzoek de antwoorden van emigranten in verschillende landen en continenten systematisch met elkaar worden vergeleken, en vragen worden beantwoord als: zijn er gebieden waar

geëmigreerde Nederlanders en Vlamingen de Nederlandse taal, cultuur of identiteit sneller of juist langzamer verliezen dan andere? Hoe komt dat? Bestaan er verschillen tussen emigranten naar de traditionele twintigste-eeuwse vestigingslanden (Canada, de Verenigde Staten, Australië, Nieuw-Zeeland en Brazilië) en emigranten naar Europese landen zoals de Scandinavische? Naar de taal en cultuur van Nederlandse en Vlaamse emigranten binnen Europa is nog geen onderzoek gedaan, terwijl emigratie binnen Europa in de eenentwintigste eeuw groter is dan daarbuiten en er in sommige landen al sprake is van derdegeneratie-Nederlanders of -Vlamingen. Om dergelijk onderzoek goed uit te voeren is veldwerk nodig en dat zou het best kunnen worden uitgevoerd met of door buitenlandse neerlandici.⁶

Noten

- 1 Zie o.a. Buysse, 1984; Webber, 1988; Daan, 1987; Hoonaard, 1991; Smits, 1996; Klatter-Folmer & Kroon, 1997; Van Reenen, 1999; Berns & Van Marle, 2000; Gorter & Van der Zee (eds), 2002; Van Marle & Smits, 2000; Keijzer, 2007; Roos & Eshuis, 2008; Hulsen, 2000; Schrover & Van Faassen, 2010; Clyne & Pauwels, 2013; Smits & Van Marle, 2013; Van der Sijs, 2009, 2014; Van Rijk, 2017; Schaffel Bremenkamp, Rys, Nevins et al., 2017; Polinsky, 2018.
- 2 Veel Nederlandse emigranten zijn inmiddels oud geworden in het vestigingsland en sommigen komen in een verzorgingstehuis terecht. Uit onderzoek is bekend dat ouderen in dergelijke situaties vaak terugvallen op hun moedertaal: Grüter & Stracke, 1995; Rowland, 2006; Makkinga-Clijsen, 2017.
- 3 Voor het complete rapport zie de link in <https://www.neerlandistiek.nl/2019/11/nederlanders-en-vlamingen-houden-wel-vast-aan-hun-taal/>.
- 4 De percentages zijn gebaseerd op de antwoorden op de Nederlandstalige enquête; in de Engelstalige enquête, die vooral is ingevuld door tweede- en derdegeneratie-emigranten, liggen de percentages lager.
- 5 Alle data die zijn verzameld binnen het pilotonderzoek *Vertrokken Nederlands*, zijn gedeponeerd in de digitale onderzoekscollectie van het Meertens Instituut onder no. 1124; omdat de data privacygevoelige informatie bevatten, zijn ze volgens de richtlijnen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming toegankelijk met restricted access.
- 6 Buitenlandse neerlandici die geïnteresseerd zijn in dit onderzoek, kunnen contact opnemen met de auteur van dit artikel.

Bibliografie

- Beken, H. Vander, Woumans, E. & Brysbaert, M. (2018). Studying texts in a second language: No disadvantage in long-term recognition memory. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21 (4), 1-13.
- Berns, J.B. & Marle, J. van (Red.) (2000). *Overzees Nederlands*. Amsterdam: Meertens Instituut.

- Brysaert, M., Keuleers, E., Mandera, P., et al. (2013). *Woordenkennis van Nederlanders en Vlamingen anno 2013: Resultaten van het Groot Nationaal Onderzoek Taal*, Gent: http://crr.ugent.be/papers/Woordenkennis_van_Nederlanders_en_Vlamingen_anno_2013.pdf
- Buysse, F. (1984). *De Zeeuwse gemeenschap van Holanda, Brazilië (1858-1982): een antropologische studie over integratie en identiteit*. Doctoraalscriptie Universiteit Nijmegen.
- Clyne, M. & Pauwels, A. (2013). The Dutch language in Australia. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (Red.), *Language and space: Dutch*, (pp. 858-878).
- Daan, J. (1987). *Ik was te bissie... Nederlanders en hun taal in de Verenigde Staten*. Zutphen: De Walburg Pers.
- Doreleijers, K. & Sijs, N. van der, m.m.v. Assendelft, B. en Ooijevaar, E. (2019). *Onderzoeksrapport Vertrokken Nederlands. Pilotonderzoek naar de Nederlandse taal en cultuur in den vreemde*, in opdracht van de Taalunie.
- Gorter, D. & Zee, K.J. van der (Red.) (2002). *Frisians abroad*. Fryske Akademy/ Rijksuniversiteit Groningen.
- Grüter, B. & Stracke, J. (Red.) (1995). *Dutch Australians taking stock; Proceedings of the First National Dutch Restraint Community Conference and Supplementary Papers*. Blackburn, Victoria: Dutch Australian Community Action.
- Hilton, N.H. (2019). Smartphone Sociolinguistics in Minority Language Areas: "Stimmen". Paper presented at *International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE)10*. Leeuwarden.
- Hoonard, W.C. van den (1991). *Silent Ethnicity: The Dutch of New Brunswick*. Fredericton: New Ireland Press.
- Hubers, F., Ginkel, W. van, Cucchiari, C. et al. (2018). Normative data on Dutch idiomatic expressions: Native speakers. DANS [Dataset].
- Hubers, F., Cucchiari, C., Strik, H. et al. (2019). Normative Data of Dutch Idiomatic Expressions: Subjective Judgments You Can Bank on. *Frontiers in Psychology*, 10, 1-15.
- Hulsen, M. (2000). *Language Loss and Language Processing. Three generations of Dutch migrants in New Zealand*. Utrecht.
- Keij, E. (2014). *Kapitale connecties. Een pleidooi voor een nieuwe politieke vertegenwoordiging van Nederlanders in het buitenland*. Leens: Uitgeverij Personalia.
- Keijzer, M. (2007). *Last in first out? An investigation of the regression hypothesis in Dutch emigrants in Anlophone Canada*. Utrecht: LOT.
- Klatzer-Folmer, J. & Kroon, S. (1997). *Dutch overseas. Studies in maintenance and loss of Dutch as an immigrant language*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Lemhöfer, K. & Broersma, M. (2012). Introducing LexTALE: A quick and valid Lexical Test for Advanced Learners of English. *Behavior Research Methods*, 44 (2), 325-343.
- Makkinga-Clijnsen, J. (2017). Belonging to the old and unsuccessfully aged: Language practices in a nursing home in Maastricht, The Netherlands. *Journal of the Anthropological Society of Oxford*, IX (1), 83-101.
- Marle, J. van & Smits, C. (2000). De ontwikkeling van het Amerikaans-Nederlands: een schets. In: J. Berns & J. van Marle (Red.), *Overzees Nederlands*, (pp. 63-83).
- Polinsky, M. (2018). *Heritage Languages and Their Speakers*. Cambridge University Press.
- Reenen, P. van (1999). *The Hollandish roots of Pella Dutch in Iowa*. VU Amsterdam: Vrije Universiteit Working Papers in Linguistics.
- Rijk, D. van (2017). *Language maintenance and shift of people of Dutch descent in Chile*. Master Thesis Management of Cultural Diversity, Tilburg University.
- Roos, T. & Eshuis, M. (2008). *"Op een dag zullen ze ons vinden." Een Zeeuwse geschiedenis in Brazilië*. Barneveld: Koninklijke BDU Uitgevers.

- Rowland, D. (2006). Ageing and the future. In: N. Peters (Red.), *The Dutch Down Under 1606-2006*, Australië, (pp. 350-363).
- Rys, K., Meulen, M. van der, Hinskens, F. et al. (2017). *De Staat van het Nederlands. Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven*. Den Haag.
- Schaffel Bremenkamp, E., Rys, K. Nevins, A. et al. (2017). Zeeuws-Flemish in Brazil: multilingualism and language decay. In: *Gragoatá*, 435-472.
- Schrover, M. & Faassen, M. van (2010). Invisibility and selectivity. Introduction to the special issue on Dutch overseas emigration in the nineteenth and twentieth century. *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 7, 3-32.
- Sijs, N. van der (2009). *Yankees, cookies en dollars. De invloed van het Nederlands op de Noord-Amerikaanse talen*. Amsterdam: AUP.
- Sijs, N. van der (2014). Systematisch onderzoek naar Nederlandse contactvariëteiten. *Taal & Tongval*, 66 (2), 117-142.
- Smits, C. (1996). *Disintegration of inflection. The case of Iowa Dutch*. Den Haag: Holland Academic Graphics.
- Smits, C. & Marle, J. van (2013). The Dutch language in the USA. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (Red.), *Language and Space: Dutch* (pp. 821-840).
- Webber, Ph.E. (1988). *Pella Dutch. The portrait of a language and its use in one of Iowa's ethnic communities*. Ames: Iowa State University Press.

Over de auteur

Nicoline van der Sijs is als hoogleraar historische taalkunde van het Nederlands in de digitale wereld verbonden aan de Radboud Universiteit. Tot januari 2020 werkte zij bij het Meertens Instituut in Amsterdam als senior onderzoeker, gespecialiseerd in de historische taalkunde; vanaf 2020 werkt zij in dezelfde functie bij het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) in Leiden.

E-mail: post@nicolinevdsijs.nl

